

Hadislerde Fakirlik ve Zenginlik Problemi,
Saffet Sancaklı,
Elif Yayınları, İstanbul 2004, 336 sayfa

Fakirlik ve zenginlik, insanlık için yaşanan ve yaşanacak olan varoluşsal bir gerçeklik ve sosyal bir vakiydir. Nitekim yaşanan tarihî süreç de, böyle bir realitenin toplumsal hayatta her zaman var olduğunu göstermektedir. İnsandan kaynaklanan sebeplerle birlikte, yaratılıştan gelen güç, kabiliyet farklılıkları ve buna bağlı olarak dünyanın imarının gerekliliği de bu sonucu tabii kılmaktadır. Meseleye dinler açısından bakıldığında zenginlik ve yoksulluk, dinlerin dünyaya bakış açısıyla yakından ilişkilidir. Dinlerin özünde dünyaya karşı tamamen olumsuz bir tutum içine girilmeyip, çalışma ve mülkiyete olumlu bakıldığı görülür. Fakat bu bağlamda esas problem, kaynağını yine dinlerin kutsal metinlerinden alan tarihî dinî yaklaşımlarda âdeta dinî yaşantı ile fakirlik özdeşleştirilmiştir. Bu çerçevede fakirlik bir yönüyle problem olarak görülerek bir taraftan yüceltilmiş ve gönüllü fakirlik kurtuluşa ermek için ideal bir araç olarak kabul edilirken, diğer taraftan fakirliğin karşıtı zenginlik yüceltilmemiş, bir nevi yerilmiş ve aşağılanmıştır. Bu durum üzerinde durulması, irdelenmesi gereken bir husus olsa gerektir. İşte bu noktada İslâm'ın temel kaynaklarında fakirlik ve zenginlik olgusunun nasıl algılandığı, yoksulluk ve zenginlik söyleminin İslâm geleneğinde hangi değerler silsilesine göre hayata aksettirildiği, fakirlik ve zenginliğin insan yaşamındaki etkileri gibi konular üzerinde durulması gerekir. Hatta bu konuda Hz. Peygamber'den (a.s.) gelen rivayetlerin önemi ve değeri ortaya çıkmaktadır. İşte bütün bu hususlar Doç. Dr. Saffet Sancaklı tarafından hazırlanan *Hadislerde Fakirlik ve Zenginlik Problemi* (İstanbul 2004) başlığı ile bilimsel bir çalışmaya konu teşkil etmiştir.

Çalışma iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Bölümlere geçmeden önce yazar, böyle bir konuyu inceleme sebebi olarak şu ifadelerle yer vermiştir: “Kanaatimizce İslâm dünyasının ve Türkiye'nin dünya ülkeleri arasında geri kalışının en önemli sebepleri arasında cehâlet, tembellik, dünyaya bakış açısının doğru olmaması, fakirliğin faziletine, zenginliğin azdıracağına inanılması gibi konular yer almaktadır. Bu problemlerin üstesinden gelinmedikçe gelişmiş dünya ülkeleri arasında hak ettiğimiz yere gelmemiz mümkün değildir. Bu problemlerin aşılması için İslâm dini gerekeni yapmış ve bu konularda insanlığı aydın-

latmıştır. Yanlış anlayışların da ortadan kaldırılması araştırmacılar üzerine düşen bir vecibedir.” (s. 12–13)

Çalışmanın birinci bölümde (s. 17–114) “Hz. Peygamber ve Çalışma Haya-tı” başlığı altında insanın değeri ve sorumluluğu, çalışmanın önemi, âyet ve hadislerin çalışmaya teşviki, dilencilik yasaklayan hadisler, çalışma hayatında dürüstlük, kalite ve haklara önem verilmesi, yanlış tevekkül ve kanaat anlayışının kritiği, dünya-âhiret dengesi, İslâm dünyasının geri kalış sebepleri gibi konular hadisler ışığında işlenmiştir. Bu bölümün ikinci kısmı ise “Hadislerde Fakirlik ve Zenginlik Olgusu” başlığını taşımaktadır.

Birinci bölümle ilgili tespit ve değerlendirmelerinden şunları anlamaktayız:

1-Her iki dünyayı düşünen, dünya âhireti için azimli, gayretli, çalışkan bir insan tipini yetiştirmeyi ve ileri bir toplum oluşturmayı amaç edinen İslâm dini, dünya milletlerinin gerisinde kalmayan, hâkim konumunda olan, güçlü ve kudretli bir toplumdur. Ancak içinde yaşadığımız dünyada İslâm dünyasının istenilen konumda ve düzeyde olmadığı gerçeğinden hareketle, bugün İslâm dünyasının önünde duran en büyük problemlerden birisinin kuşkusuz fakirlik olduğu ortaya çıkmaktadır.

2-Dinî değerler, âyet ve hadislerin çalışmayı teşvik etmesine, tembelliği yermesine ve karşı çıkmasına rağmen, Müslümanlar bu paralelde hareket etmemiş ve neticede kimsenin memnun olmadığı bir tablo ile karşı karşıya gelinmiştir.

3-Bizler için uyulması gereken en güzel bir örnek olan Hz. Peygamber, hayatı boyunca sürekli maddî ve manevî çalışma içerisinde olmuş, ömrünün sonuna kadar üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmekten hiç kaçınmamış, bunun da ötesinde yaşlandığında emeklilik gibi bir talebi de söz konusu olmamıştır. Çalışma performansını pratikte fiilî olarak gösterdiği gibi, kavli hadislerinde de çalışmanın önemini ve gerekliliğini bizlere izâh etmiştir. Her konuda olduğu gibi çalışma konusunda da Hz. Peygamber örnek alındığı takdirde toplumda yer etmiş olan tembellik, gerilik ve buna bağlı olarak fakirlik diye bir problem kalmayacaktır. (Bkz. s. 112–114)

İkinci bölümde (s. 117–312) “Hadislerde Fakirlik ve Zenginlik Olgusu” başlığı altında, fakirlik ve zenginlik kavramları, Kur'ân'da fakirlik ve zenginlik olgusu, Hz. Peygamber dönemi ve fakirlik, fakirlik ve zenginlikle ilgili hadislerin analizi, Hz. Peygamber'in fakirlik ve zenginlikle olan ilişkisi, Hz. Peygamber'in mal varlığı, onun sade hayatı, tokgözlülüğü ve cömertliği, zühd anlayışının kritiği, üstünlük açısından fakirlik ve zenginlik tartışması, zengin sahâbiler, fakirliği övücü ve zenginliği yerici uydurma hadislere örnekler gibi konular bulunmaktadır.

Çalışmada günümüze de ışık tutacak tespitler şöyle özetlenebilir:

1-Bugün İslâm dünyasının geri kalışının ve başkalarına muhtaç oluşunun

kökeninde yanlış dünya anlayışı ve İslâm'ın fakirlik ve zenginliğe bakış açısının doğru olarak bilinmemesi yatmaktadır.

2-İnsanların dünya ve nimetlerine karşı yaklaşım farklılıkları, yani bazı insanlar dünyadaki canlı veya cansız varlıkları put haline getirerek ifrat noktasında hareket ederken, diğerleri de zühd adına tefrit noktasında hareket ederek dünya hayatını önemsememekte ve âdetâ inziva hayatını savunabilmektedirler. İşte bu noktada her iki yaklaşım tarzının Hz. Peygamber'in dünyaya ve hayata anlayışıyla uyuştuğunu ve İslâmî olduğunu söylemek zordur.

3-Bu konuda İslâm'ın görüş ve anlayışı; aşırı hırs ve tamahkârlıktan uzak kalınarak dünyayı ve nimetlerini putlaştırılmadan, geçici olduğunu unutmaksızın dünya nimetlerinden şükürünü eda etmek şartıyla meşrû yoldan azamî derecede faydalanmak ve faydalanılmasına yardımcı olmaktır.

4-Fakirlik kutsal bir şey olmadığı gibi nimet veya insanı karamsarlığa götüren, ondan kurtulması mümkün olmayan bir musibet de değildir. Ancak fakirlikten kurtulmak için de çaba ve gayret gösterilmesi gerekir. Fakirliğin sayılamayacak kadar zararları ve tehlikeleri vardır. Bunun yanında ancak İslâm'a ve insanlara hizmet fakirlikle değil, zenginlikle yapılır.

5-Bu bağlamda Hz. Peygamber'in hayatına baktığımızda hayatının tamamının zenginlik ve fakirlik açısından aynı olmadığı, aşılamayan bazı sebeplerden dolayı belli bir dönemde maddî sıkıntı çektiği, bununla birlikte hayatının bazı dönemlerinde de maddî refah seviyesinin yüksek olduğu kaynaklardan tespit edilmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in sürekli fakir yaşadığını, fakirliği tavsiye ettiğini veya fakirliği üstün gördüğünü iddia etmek tarihî gerçeklerle bağdaşmaz. Böyle bir iddiayı Hz. Peygamber'e izâfe etmek Hz. Peygamber'i ve hadislerini yanlış anlamak demektir. Hz. Peygamber'in, zaman zaman hadislerinde zenginleri uyarmasının sebebi, insanın dünya ve nimetlerine karşı fitrattan kaynaklanan bir eğilimin bulunması ve bu eğiliminin, manevî değerleri unutturmasına aşırılığa gitmemesi içindir. Hâlbuki fakirliğe karşı herhangi bir fitrî eğilim söz konusu değildir. Fakirlik ve zenginlikle ilgili hadisler tek tek değil, bütünlük içerisinde ele alınmalı, hadislerden doğru anlamlar ve yorumlar çıkarılmalıdır.

6-Bu konudaki makbul hadisler insanları çalışmaya, varlıklı olmaya ve zengin olmaya yöneltmekte ve teşvik edici unsurlar içermektedir. Buna paralel olarak malî ibâdetleri yerine getirenler övüldüğü gibi, topluma maddî açıdan katkıda bulunanlar da övülmüş ve takdir edilmiştir. Toplum açısından hayatî önemi hâiz olan bu konuda zayıf ve mevzû hadislere yer verilmemelidir. Hz. Peygamber'in peygamberliğinin yanında dünyevî yönleri bulunan devlet başkanlığı, komutanlık, hâkimlik, muallimlik görevlerini yaptığı unutulmaması, bunun yanında şaşalı ve debdebeli bir hayat sürmediği, israf ve lüksten uzak, sade ve mütevâzı bir yaşantıyı tercih ettiği ve ümmetine örnek bir hayat sürdürdüğü bilinmelidir.

Yazarın vardığı neticeler güzel ve yerinde olmasına rağmen, günümüz açısından satırlarda kaldığını ve zihniyet değişikliğine muhtaç olduğumuzu aşağıda yer vereceğimiz bilgiler göstermektedir: Zengin ve fakir ülkelerin arasındaki fark, ülkelerin yaşı ile alakalı değildir. Meselâ Hindistan ve Mısır gibi ülkelerin iki bin yıldan fazla geçmişi vardır ve fakirdirler. Öte yandan, Kanada, Avusturya ve Yeni Zelanda gibi 150 sene önce isimleri bilinmeyen ülkeler kalkınmış ve zengin ülkelerdir. Doğal kaynakların var olup olmaması da zengin ülke fakir ülke arasındaki farkı yaratmaz. Japonya, küçük bir adaya sıkışmış, % 80 arazisi tarıma ve hayvancılığa uygun olmayan bir ülkedir. Ama aynı zamanda dünyanın ikinci ekonomisidir. Ülke dev bir fabrika gibidir. Bütün dünyadan ham madde ithal eder, sonra da bütün dünyaya ürün ihraç eder. Diğer bir örnek, kakao yetiştiremeyen ancak dünyanın en kaliteli çikolatasını üreten İsviçre'dir. Dört ay gibi kısa bir süre uygun mevsim olmasına rağmen toprağı ekerler, hayvancılık yaparlar. Bu yetersizlikte bile ürettikleri süt ürünleri en iyi kalitededir. Üstelik güvenli, düzenli ve çalışkan ülke imajı sayesinde dünyanın para kasası olmayı başarmıştır. Zengin ve fakir ülkelerin yöneticileri birbirleriyle karşılaştırıldığında aralarında önemli bir fark bulunmadığı görülmektedir. Irk ve deri rengi de önemli değildir. Kendi ülkelerindeki tembel olarak tanınan işçiler aslında zengin Avrupa ülkelerinin arkasındaki ana üretici güçtür. Öyleyse aradaki fark nereden gelmektedir? Fark, uzun yıllardır kültür ve eğitimle içlerine işlenen değişik bakış açısıdır.

Zengin ve kalkınmış ülke insanların davranışları incelendiğinde, büyük bir çoğunluğun (1) temel ahlâkî kurallar, (2) dürüstlük, (3) sorumluluk, (4) kanun ve kurallara saygı, (5) başkalarının hakkına saygı, (6) çalışkanlık, (7) tasarruf ve yatırıma inanç, (8) irade (9) ve dakiklik gibi esaslara bağlı çalıştığı görülmektedir.

Geri kalmış ülkelerde nüfusun çok küçük bir azınlığı bu prensiplere inanmakta ve bunların gerektirdiği şekilde hareket etmektedir. Müslüman toplumları, doğal kaynakları olmadığı için değil, doğru bir bakış açısına sahip olamadıkları için fakirdir. Zengin ve kalkınmış ülkeleri o noktaya getiren işlevsel prensiplere uyulmadığı ve bunların Müslümanlara öğretilme azmi ve teşebbüsü bulunmadığı için fakirdir.

Sonuç olarak, böyle bir çalışma yapmakla yazarın, zihinlerimizde bir ufuk açtığını, ele alınan konuyla ilgili bilgi ve rivayetlerin nasıl anlaşılması ve okunması gerektiğini tahlil ettiğini, ihtiyaç duyulan ve edinilmesi gereken sağlıklı bir bakış açısını ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

Ahmet YILDIRIM , Yrd. Doç. Dr.

SDÜ İlahiyat Fakültesi-İSPARTA